

Свако ко буде прочитао књигу *Мађарска револуција 1956*, био он историчар или не, без сумње ће бити богатији за једно изванредно размишљање на историјске теме. Од Ивана Ивањија, чијем се богатом животном искуству можемо дивити, можемо и научити доста тога, а нарочито како проблематици писања историје приступити отвореног ума. Ова књига требало би да буде схваћена као интелектуални позив на размишљање, као пример како треба преиспитивати све оно на основу чега доносимо „дефинитивне“ ставове о прошлости: своје сопствено сећање, знање и закључке, сећања и ставове других људи, па и садржај самих докумената који су нам увек први избор и најважнији ослонац у покушају да поново изградимо јасну слику о догађајима из ближе или даље прошлости.

Владимир Љ. ЦВЕТКОВИЋ

Milan Sovilj. *Československo-jugoslávské vztahy v letech 1939–1941. Od zániku Československé republiky do okupace Království Jugoslávie*. Praha: Ediční řada Fontes, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, 350.

Милан Совиљ је основне и постдипломске студије историје завршио у Београду и Прагу. Тренутно ради у Историјском институту Универзитета у Храдец Кралову. Основна тема његових истраживања су југословенско-чехословачки односи у 20. веку. Иако је прво посветио пажњу периоду Хладног рата, током докторских студија се хронолошки вратио у међуратни период и доба Другог светског рата. Књига о чехословачко-југословенским односима 1939–1941. године настала је на основу докторске дисертације одбрањене 2015. на Филозофском факултету у Прагу.

Структура књиге је подељена у седам целина: увод (9–30); поглавља о чехословачко-југословенским односима непосредно пред нестанак чехословачке државе (31–48), односима Југославије и Протектората Чешке и Моравске (49–120), словачко-југословенским односима (121–190), чешко-словачко-југословенским односима непосредно пред окупацију Југославије (191–248); затим следи закључак (249–259) и обимни прилози који садрже попис скраћеница, списак коришћених извора и литературе, именски регистар, биографске медаљоне најчешће спомињаних личности, састав влада Протектората, Југославије, Словачке, чешке и југословенске емиграције, фотографије најзначајнијих личности, догађаја, објеката и листова помињаних у књизи (260–343); на самом крају су резимеи на енглеском и српском језику (344–350). Милан Совиљ је своје истраживање засновао на чехословачкој, чешкој, словачкој, југословенској, хрватској,

словеначкој и немачкој архивској грађи и објављеним изворима, југословенској, чехословачкој, чешкој и словачкој штампи и стручној литератури.

Аутор се суочио са проблемом који имају сви историчари који истражују југословенску спољну политику и дипломатију до 1941. године – недостатком великог дела прворазредних извора. Ипак, својим свеобухватним истраживањима успео је да направи знатан искорак у односу на постојеће историографске резултате који су покривали односе југословенске јавности и појединих партија према Чехословачкој и Чехословацима у време судетске кризе, њихове реакције на окупацију чешких територија, и делимично југословенско-словачке односе и питање чехословачке емиграције у Југославији.

Хронолошки оквири обухватају период од средине марта 1939. до средине априла 1941. године, када су званичне југословенско-чехословачке односе заменили ограничено формални југословенско-словачки односи и незванични југословенско-чешки односи. Милан Сивиљ је анализирао односе из три угла: чешког, словачког и југословенског, разлажући последњи на српске, хрватске и словеначке погледе. Таквим приступом је омогућио бољи увид у дефинисање и развој односа, што му је олакшало преиспитивање постојећих знања у историографији.

Аутор је свој рад почео уводним разматрањима о последњим месецима чехословачко-југословенских односа који су окончани немачком окупацијом чешких земаља и успостављањем словачке државе. Односе Чеха и Словака са Југославијом поделио је у две целине: друга и трећа глава обухватају период од марта 1939. до краја 1940. године (49–190), а четврта глава покрива прва четири месеца 1941. до окончања Априлског рата (191–248). У оквиру чешко-југословенских односа Сивиљ је анализирао покушаје успостављања економских односа Краљевине Југославије са Протекторатом Чешке и Моравске, ставове чешке мањине на југословенском тлу према Протекторату и Немачкој, положај југословенских студената на територији Протектората, транзит чешких политичких и војних емиграната преко југословенске територије на путу за Блиски исток и Француску. Разматрајући словачко-југословенске дипломатске, привредне, културне и просветне односе, посебну пажњу је посветио формирању ставова југословенских елита према новој словачкој држави и њеној политици, али и односу словачке мањине у Југославији према матичној држави.

Југословенско-чешки односи након марта 1939. године проистицали су из држања југословенског државног врха заузетог током судетске кризе и потписивања Минхенског споразума. Међународна ситуација и положај Краљевине Југославије у односу на велике силе у Европи били су кључни фактори који су утицали на оријентацију југословенске политике према Чесима. Иако државни врх није пружао директну подршку чешкој емиграцији, ипак није попустио немачким притисцима у погледу њиховог кретања и рада, као ни у погледу јавних ставова чешке мањине која је оста-

ла верна чехословачкој држави у духу идеја Томаша Масарика и стога била непријатељски настројена према Протекторату Чешке и Моравске. Руководећи се реалполитичким принципима југословенски државни органи су настојали да обезбеде наставак пословне сарадње са брнском Збројевком и трговинску размену са чешким територијама. Са друге стране, информације о студентским демонстрацијама у корист чешког народа су биле у потпуности цензурисане да не би провоцирале Трећи рајх. Чеси су пак своје неповерење према југословенској политици градили на основу искуства са друге две чланице Мале антанте током судетске кризе и потписивања Минхенског споразума 1938. године. Иако југословенски државни органи нису показивали било какву намеру да спрече кретање и рад чешке емиграције нити јавно изношење ставова припадника чешке мањине, истакнути емигранти ипак нису имали превише поверења у Југославију.

Формирање југословенских ставова према словачкој држави и настојања Словака да успоставе добре односе са Краљевином Југославијом били су истраживачки захтевнији, али су и резултати тим занимљивији. За разлику од југословенско-чешких односа који су били природан наставак некадашњих југословенско-чехословачких односа, стварање независне словачке државе представљало је новину у међународним односима у Европи те је аутор био у могућности да прати поједине фазе креирања смерница југословенске спољне политике. Милан Совиљ се није задовољио само анализирањем политике државног врха већ је своју пажњу усмерио и ка ставовима српске, хрватске и словачке елите према Словацима и њиховој држави. Југославија је своје држање према Словачкој заснивала на оцени да је она формирана због немачких интереса и одржавана искључиво уз потпору Трећег рајха. Са друге стране, понашање Словака у току 1938. и 1939. године сагледавано је кроз призму хрватског питања, које је постало горуће за Краљевину. Стога југословенски државници нису веровали у дуготрајност нове државне творевине нити су били заинтересовани за успостављање ближих односа. Српски и словеначки ставови су били готово идентични према Словачкој, и знатно су се разликовали у односу на хрватске погледе. Ове сличности и разлике су проистицале из аналогичности коју су припадници све три елите правили између хрватског питања у Југославији и словачког питања у некадашњој Чехословачкој, и могућих импликација у случају немачке опасности. Југословенска држава је и у погледу словачке мањине поступала исто као и код чешке мањине. Наиме, није попустила притисцима немачке и словачке дипломатије те није забрањивала изношење јавних ставова који су били усмерени против Тисиног режима у Словачкој. Словачки државници и дипломате су настојали да успоставе блиску сарадњу са Југославијом, надајући се да ће тиме обезбедити помоћ и подршку против мађарских претензија. Међутим, различити циљеви државне политике утицали су на двострука настојања Братиславе у контактима са Београдом. Словаци су уједно желели да изграде блиске дипломатске и политичке од-

носе на бази некадашњих чехословачко-југословенских савезничких односа, али су на пољу културе и просвете желели јасно да разграниче нове словачко-југословенске од некадашњих чехословачко-југословенских односа како би истакли свој национални идентитет. Југославија је своје званично држање према Словачкој, као држави са ограниченим суверенитетом, искажала отварањем дипломатске агенције у Братислави. Словаци су успели да постигну извесне резултате на пољу економске сарадње са југословенском државом и на културно-просветном пољу са Хрватима.

Кроз читава књигу провејавају три кључна догађаја која су јасно дефинисала и мењала чешко-југословенске и словачко-југословенске односе. Потписивање споразума и формирање владе Цветковић–Мачек, 1939. године, омогућили су усклађивање ставова, макар оних јавно изношених, српске, хрватске и словеначке елите према новоформираној словачкој држави. Војни пораз Француске и промена снага између великих сила 1940. приморали су југословенску државу да буде много обазривија према Чесима и Словацима како би избегла провоцирање Трећег рајха. Стога, промена држања државних органа према чешкој и словачкој мањини и њиховим политичким и војним емигрантима није представљала израз осећања или ставова Југословена према Чесима и Словацима, већ је била резултат знатно погоршаног међународног положаја. Државни удар 27. марта 1941. није само утицао на промену југословенске спољне политике већ и на држање Чеха и Словака према југословенској држави, како оних који су живели у Протекторату и Словачкој тако и оних који су се определили да емигрирају и припадника њихових мањина на југословенском тлу. У том контексту врло су интересантна запажања о уздржаном ставу Едварда Бенеша према влади Душана Симовића и краљу Петру II, који је одударао од погледа већине чешких емиграната у Лондону.

Милан Совиљ је успео да аргументовано супротстави своју интерпретацију словачко-југословенских дипломатских односа досадашњим резултатима словачких историчара. Он побија њихова тврђења да је Југославија одмах успоставила дипломатске односе са Словачком и анализирајући читаво питање износи закључак да је протекло пола године док југословенски МИП није *de jure* признао постојање словачке државе, а чак и тада се односио према њој као према другоразредном субјекту међународних односа који је имао само ограничени суверенитет. Иако се суочио са великом празнином у сачуваној архивској грађи југословенске провинијенције, ипак је уочљиво да извесни фондови или делови фондова нису коришћени у истраживању (Министарски савет, Персонални одсек МИП-а, Централни пресбиро). Мада није остало много сачуване грађе, ипак би поједина документа омогућила аутору да изоштри одређене погледе и појача аргументацију на извесним местима. Приметно је да у дискусији са словачким историчарима користи књигу Мирка Кисовца, али није користио и Уредбу са законском снагом о уређењу МИП-а и дипломатских и конзуларних заступ-

ништава Краљевине Југославије у иностраству од 10. августа 1939. године. Ово не умањује значај резултата које је постигао Милан Совиљ, јер би поменути извори само променили извесне детаље или ојачали већ постојећу аргументацију.

Срђан МИЋИЋ

Sebastian Conrad. *What is Global History?*
Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2016, 299.

Шта је глобална историја? Да ли је сваки историчар данас глобални историчар? Зашто је глобална историја стекла такву популарност и због чега се то дешава сада? – нека су од питања која Себастијан Конрад поставља у уводном поглављу књиге *Шта је глобална историја?*, отварајући на тај начин размишљања и полемику о овом историографском правцу.

За глобалну историју се може рећи да је историографски правац у успону, у англофоном свету већ неколико деценија, а у последње време и на европским универзитетима, као и у деловима источне Азије. То, с једне стране, представља изазов покушају теоретског осврта на питање шта глобална историја *јесте*, јер динамичност овог истраживачког правца врло брзо сваки покушај дефинисања може учинити превазиђеним. Међутим, с друге стране, управо пролиферација радова који се подводе под глобалну историју доводи до опасности замагљивања посебности и хеуристичке вредности глобалног приступа. Иако не претендује да детерминистички постави тематске или хронолошке оквире, нити да сугерише погодност микро, односно макро нивоа анализе за студије глобалне историје, један од циљева ове књиге јесте управо излагање основних методолошких постулата глобалне историје, као и истицање оног правца унутар студија глобалне историје који је, по мишљењу аутора, најперспективнији. Поред тога, мотив за писање, потицао је и од изазова професорског позива, тј. од потребе да се студентима основних и постдипломских студија понуди језгровито, али не и директивно образложење шта глобална историја као правац, као приступ и као предмет истраживања представља.

Себастијан Конрад је професор историје на Слободном универзитету у Берлину, уједно и шеф Катедре за модерну историју, један од професора и иницијатора мастер програма Глобална историја, а у сарадњи са Хумболт универзитетом у Берлину и програма докторских студија Глобална интелектуална историја. Конрад је тренутно један од ди-